

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Πρόλογος	9
1. Παγκοσμιοποίηση και πολυπολιτισμικές κοινωνίες	17
1. Κοινωνικοπολιτικές συνθήκες και μεταβολές	17
1.1. <i>Η παγκοσμιοποίηση</i>	25
1.2. <i>Μετανάστευση και παγκόσμια αγορά</i>	29
1.3. <i>Η ανάπτυξη ως διαδικασία μεταβολής</i>	35
2. Προκλήσεις του 21ου αιώνα	43
2. Από τη διαπολιτισμική στην παγκόσμια εκπαίδευση	47
1. Η εκπαίδευση για την οικονομική ανάπτυξη	47
2. Ο επαναπροσδιορισμός της αναπτυξιακής εκπαίδευσης και η διαπολιτισμική αντίληψη	53
3. Η διαπολιτισμική αντίληψη και οι αναπτυξιακοί στόχοι της χιλιετίας	56
4. Η παγκόσμια εκπαίδευση	62
4.1. <i>Η διαπολιτισμική αντίληψη του «παγκόσμιου»</i>	63
4.2. <i>Οι στόχοι της παγκόσμιας εκπαίδευσης</i>	67
3. Η αναπτυξιακή εκπαίδευση	69
1. Κοινωνικοπολιτικές διαστάσεις της αναπτυξιακής εκπαίδευσης	70
2. Οι στόχοι της αναπτυξιακής εκπαίδευσης	75
3. Πεδία υλοποίησης του αναπτυξιακού σχεδιασμού της παγκόσμιας εκπαίδευσης	78
4. Ο αναπτυξιακός σχεδιασμός στην εκπαιδευτική πράξη	87
1. Η ανάπτυξη στην τυπική εκπαιδευτική διαδικασία	90
1.1. <i>Η αναπτυξιακή οργάνωση των εταίρων της τυπικής μαθησιακής διαδικασίας</i>	94

1.2. Τα περιεχόμενα της μαθησιακής διαδικασίας	110
1.3. Διδακτική μεθοδολογία	132
1.4. Η αξιολόγηση	138
2. Εξωδιδασκτικές δραστηριότητες ως μη τυπική και άτυπη εκπαίδευση	140
Παράρτημα	145
❖ Παράδειγμα εισαγωγής στην παγκόσμια αναπτυξιακή εκπαίδευση	147
❖ Διακήρυξη της Χιλιετίας (Μάαστριχτ 2000)	153
❖ Παγκόσμια Διακήρυξη της UNESCO για την Πολιτισμική Ποικιλότητα	155
❖ Πρώτο Φόρουμ για τη Συμμαχία των Πολιτισμών	167
❖ Ο Διαπολιτισμικός Διάλογος	171
❖ Η Χάρτα της Γης	173
❖ Σύσταση σχετικά με το Νομικό Καθεστώς των Εκπαιδευτικών	183
❖ Στόχοι της Εκπαίδευσης για Όλους βάσει της Συμφωνίας του Ντακάρ (Σενεγάλη) το 2000	211
Βιβλιογραφία	213

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Όταν στις αρχές της δεκαετίας του 1970 οι επιδράσεις της επιστήμης, της ταχύτατης διάδοσης της τεχνολογίας και της οικονομικής ανάπτυξης στο φυσικό και το κοινωνικό περιβάλλον αλλά και στον ίδιο τον άνθρωπο επικαιροποιήθηκαν με έντονες κοινωνικές, πολιτικές και οικονομικές ανακατατάξεις, έφεραν στο προσκήνιο αμφισβητήσεις και προβληματισμούς γύρω από το θεμελιώδες ερώτημα της θέσης και της λειτουργίας ανθρώπων και χωρών μέσα σε ένα συνεχώς μεταβαλλόμενο, σύνθετο, παγκοσμιοποιημένο περιβάλλον.

Η φτώχεια και η πείνα την εποχή της αφθονίας, η αμφισβήτηση και η αγωνία των νέων, η αμηχανία των ενηλίκων, η καχυποψία των πολιτών την εποχή της γνώσης, η προκλητική συμπεριφορά των παραβατών, η διαφθορά των πολιτικών ταγών, οι πολυποίκιλες εκδηλώσεις βίας, οι παρερμηνείες και οι παρεξηγήσεις στο περιεχόμενο πολιτικών πράξεων με εξοντωτικές συνέπειες, η μόλυνση του περιβάλλοντος, όλα αυτά θεωρούνται πλέον φαινόμενα κοινωνικής παθογένειας που προκαλούν σε παγκόσμιο επίπεδο έντονες συζητήσεις.

Η χιλιοειπωμένη αφοριστική διατύπωση του συμπεράσματος στο οποίο καταλήγουν όλες σχεδόν οι συζητήσεις, ότι οι κοινωνικές παθογένειες οφείλονται στην «έλλειψη παιδείας», αφήνει το ζήτημα ανοιχτό, αφού η παιδεία είναι ένας κοινωνικός θεσμός σύμφυτος με τη σύσταση της ανθρώπινης κοινωνίας. Όλες οι κοινωνίες διαθέτουν, τόσο για τα νεαρά όσο και για τα ενήλικα μέλη τους, συστήματα παιδείας και εκπαίδευσης τα οποία έχουν ανάλογες πολιτισμικές αναφορές, καθορίζονται και σχεδιάζονται σύμφωνα με τις κοινωνικές αναγκαιότητες και συνδέονται με συστή-

ματα κυρίαρχων αξιών της κοινωνικής συμβίωσης, όπως η θρησκεία παλαιότερα, η οικονομία μετά τη Βιομηχανική Επανάσταση, και η τεχνολογία πιο πρόσφατα. Δεν μπορούμε επομένως να μιλάμε για έλλειψη παιδείας.

Σταδιακά οι σχετικοί προβληματισμοί συστηματοποιήθηκαν σε ερωτήματα και ζητούμενα που τελικά επικεντρώνονται στον άνθρωπο –συμμέτοχο και τελικό αποδέκτη κάθε κοινωνικού φαινομένου– και συνδέονται με τα περιεχόμενα και τις λειτουργίες των θεσμοθετημένων συστημάτων και μοντέλων, με τα οποία τα μέλη κάθε κοινωνίας μαθαίνουν να συμβιώνουν με τον «άλλο», να λειτουργούν σε συλλογικότητες.

Πώς μαθαίνει σήμερα ο άνθρωπος να συγκροτείται ως μονάδα και ως μέλος των ομάδων; Πώς διαμορφώνει την ταυτότητά του; Πώς προσδιορίζει τη δράση του; Πώς τοποθετεί τον εαυτό του στις ευρύτατες και πολλαπλές σχέσεις του με τον «άλλο» μέσα στις ομάδες; Αυτά είναι μόνο ορισμένα κεντρικά ερωτήματα που αναζητούν διαρκώς απαντήσεις μέσα από τις επιστήμες του ανθρώπου.

Το 1972 η UNESCO δημοσιεύει την έκθεση «Apprendre à être» (Faure, 1972, 295), που σημαίνει «Μαθαίνω να υπάρχω». Σ' αυτήν τονίζεται:

Συμφωνούμε ότι ούτε οι σύγχρονοι τύποι της αμφίπλευρης ή πολύπλευρης βοήθειας, ούτε οι πόροι που αυτή διαθέτει, ούτε ακόμη και οι αντιλήψεις από τις οποίες εμπνέεται, ανταποκρίνονται στις παρούσες ανάγκες της παγκόσμιας κοινότητας αναφορικά με την εκπαίδευση.*

Η διαπίστωση, μετά από έρευνες σε όλες τις χώρες, ότι οι κοινωνικοποιητικοί θεσμοί με επίκεντρο την οργανωμένη τυπική εκπαίδευση αδυνατούν να ανταποκριθούν στις μεταβολές που οδηγούν σε νέες συνθήκες συμβίωσης και στις νέες απαιτήσεις του παγκόσμιου κοινωνικού γίνεσθαι εντατικοποίησε την ερευνητική

* *Nous sommes d'accord que ni les formes actuelles de l'aide bilaterale et multilaterale, ni les ressources dont elle dispose, ni même les conceptions dont elle s'inspire, ne sont à la mesure des besoins présents de la communauté mondiale en matière d'éducation* (ελεύθερη μετάφραση από τις συγγραφείς).

δραστηριότητα που έχει στόχο τη διατύπωση προτάσεων αρχικά σε επίπεδο διεθνών οργανισμών.

Το 1977, το Συμβούλιο της Ευρώπης χρηματοδοτεί ένα μεγάλο πρόγραμμα στο πλαίσιο του οποίου θα υλοποιηθούν πολλές εργασίες και θα τεθούν προς συζήτηση, σε παγκόσμιο αλλά και σε εθνικό επίπεδο, προτάσεις, νέες παιδαγωγικές, εκπαιδευτικές κατευθύνσεις και προσανατολισμοί.

Οι εργασίες της M. Rey (1986) και των J. Kimberley και C. Jones (1989)** θεμελιώνουν θεωρητικά τον διαχωρισμό των μέχρι τότε γνωστών τύπων αγωγής και εκπαίδευσης. Πρόκειται για έναν διαχωρισμό που έφερε στο προσκήνιο της Παιδαγωγικής Επιστήμης τη διαπολιτισμική αντίληψη γύρω από την πάντα επίκαιρη πραγματικότητα της συνύπαρξης διαφορετικών πολιτισμών. Οι ιδέες που προέκυψαν από αυτό τον διαχωρισμό συγκρότησαν τις αρχές της διαπολιτισμικής αγωγής και εκπαίδευσης.

Πολλές χώρες –στη συντριπτική τους πλειονότητα χώρες εισαγωγής μεταναστών ή προσφύγων– υιοθέτησαν τις αρχές της διαπολιτισμικής αγωγής ως μέσο ενσωμάτωσης ανθρώπων με διαφορετικό κοινωνικοπολιτισμικό υπόβαθρο στην εθνική κοινωνική δομή τους.

Ωστόσο οι κρίσεις στα θέματα παιδείας διαδέχονται η μία την άλλη και διατρέχουν συνολικά όλη τη διαδικασία και όλα τα στάδια κοινωνικοποίησης, από την οικογένεια και την ενημέρωση ως την τυπική σχολική εκπαίδευση. Είναι πλέον εμφανές ότι οι κατά καιρούς προτάσεις, οι αλλαγές στα αναλυτικά προγράμματα, η υλοποίησή τους και η εφαρμογή τους στην εκπαιδευτική πράξη δεν καλύπτουν τις απαιτήσεις των πολιτών για τη διαχείριση της ζωής τους μέσα σε ένα παγκοσμιοποιημένο περιβάλλον, ούτε και ανταποκρίνονται στην ταχύτητα της ανάπτυξης των σχέσεων και της διάδοσης νέων αντιλήψεων και οικουμενικών πολιτισμικών προτύπων.

Η αμφισβήτηση των στόχων και της αποτελεσματικότητας νέων παιδαγωγικών εφαρμογών ενισχύεται περαιτέρω από ταχύτατες εξελίξεις. Πέρα από τις στενές εθνικοτοπικές αναπτυξιακές προ-

** Βλ. M. Rey, *Former les enseignants à l'éducation interculturelle*. Conseil de l'Europe, Strasbourg, 1986. K. Kimberley & C. Jones, *Intercultural Education: Concept, context, curriculum practice*. Strasbourg, 1989.

οπτικές, αρχίζουν να διακρίνονται με σαφήνεια πολιτικές, επαγγελματικές καταστάσεις και καθημερινότητες που διαμορφώνουν ένα πολυσύνθετο, ποικιλόμορφο τοπίο κοινωνικής δράσης και λειτουργίας σε παγκόσμιο επίπεδο. Ο πλουραλισμός, η ποικιλομορφία, η διεθνοποίηση των σχέσεων, η παγκοσμιοποίηση της οικονομίας, η πολυγλωσσία, η θρησκευτική και πολιτιστική ποικιλία σήμερα πλέον αποτελούν σοβαρή υπόθεση για όλους. Επιπλέον, ολοένα και πιο συχνά εκδηλώνονται τάσεις αποδέσμευσης από την επίσημη εθνική κρατική πολιτική και αντίστοιχα προσπάθειες ανάληψης ρόλου από τους ίδιους τους πολίτες για την επίλυση των προβλημάτων τους (για παράδειγμα, μέσα από τη σύσταση μη κυβερνητικών οργανώσεων και ενώσεων πολιτών), με αποτέλεσμα εθνικοί θεσμοί όπως η παιδεία και η εκπαίδευση να χάνουν πολλές από τις μέχρι σήμερα συνεκτικές λειτουργίες τους.

Αν εξαιρέσουμε την περίοδο της Βιομηχανικής Επανάστασης, ποτέ άλλοτε οι φορείς κοινωνικοποίησης, από την οικογένεια ως την τυπική σχολική εκπαίδευση, τα εκπαιδευτικά συστήματα και την Παιδαγωγική Επιστήμη δεν εμφανίζονται τόσο αμήχανοι μπροστά στις ταχύτατες εξελίξεις και μεταβολές του σύγχρονου κόσμου. Οι φορείς, εγκλωβισμένοι στη λογική της εσωστρέφειας, της βεβαιότητας και των δοκιμασμένων λύσεων, φαίνεται ότι αδυνατούν να παράγουν τρόπους και μέσα ικανοποίησης των μορφωτικών και εκπαιδευτικών αναγκών των ανθρώπων του 21ου αιώνα.

Την τελευταία δεκαετία του 20ού αιώνα η UNESCO συστήνει δύο επιτροπές οι οποίες θα ανασκευάσουν ή μάλλον θα επαναφέρουν τον δυναμικό χαρακτήρα της διαπολιτισμικής αντίληψης, διατυπώνοντας ουσιαστικά συμπεράσματα για τη σημασία του κοινωνικού μετασχηματισμού και της συνειδητοποίησής του από όλους τους ανθρώπους σε παγκόσμιο επίπεδο.

Τα συμπεράσματα αναφέρονται στο γεγονός ότι όλες οι εξελίξεις θέλουν οι νέοι άνθρωποι να μεγαλώνουν σε μια κοινωνία που ορίζεται ως χώρος από διαφορετικές πολιτισμικές ταυτότητες και γι' αυτό εννοιολογείται ως *πολυπολιτισμική*. Οι έννοιες της *σχετικότητας του πολιτισμού*, της *πολυπολιτισμικότητας* και της *διαπολιτισμικής αγωγής* αποκτούν καινούριο περιεχόμενο και διαμορφώνουν νέους προσανατολισμούς στην αναζήτηση μιας νέου τύπου εκπαίδευσης, η οποία δεν θα συμπληρώνει απλώς τις πα-

- ✓ Λευκά φύλα και μαρκαδόροι.
- ✓ Απόσπασμα από ένα βιβλίο σχετικό με το θέμα.
- ✓ Φωτογραφία από συσσίτιο κατά την Κατοχή.

Αφόρμηση μαθητών

Ενημερώνουμε τους μαθητές πως η 16 Οκτωβρίου είναι η Παγκόσμια Ημέρα Τροφής και ότι θέλουμε και εμείς να την τιμήσουμε με τον απαιτούμενο σεβασμό.

- ☞ Πώς νομίζουν ότι πρέπει να τιμηθεί;
- ☞ Είναι μέρα γιορτής ή μέρα θλίψης;

Μαθητές και εκπαιδευτικοί συναποφασίζουν για όλα ως ισότιμα μέλη της ομάδας.

A. Μαθαίνοντας τι είναι πείνα

Να δώσουμε τροφή στο μυαλό μας με πληροφορίες, γνώσεις και πρακτικές σχετικά με την πείνα στον κόσμο και τους τρόπους αντιμετώπισης αυτού του παγκόσμιου προβλήματος.

Πρώτη δραστηριότητα: Τι σημαίνει να πεινάς;

Ξεκινάμε μια συζήτηση σχετικά με το αίσθημα της πείνας. Ρωτάμε την τάξη εάν κάποιος πεινάει αυτή τη στιγμή. Αφιερώνουμε μερικά λεπτά συζητώντας για το πώς αισθάνονται όταν πεινούν. (Συνήθως οι μαθητές υποστηρίζουν πως είτε τρώνε κάτι είτε πρέπει να περιμένουν λίγο και μετά η πείνα φεύγει.) Τι κάνουν; Πόσο καθοριστικό είναι αυτό το αίσθημα για όλες τους τις λειτουργίες; Στη συνέχεια, θέτοντας τις παρακάτω ερωτήσεις, ξεκινάμε μια συζήτηση για τη συνεχή πείνα:

- ☞ Ποιος έφαγε πρωινό σήμερα;
- ☞ Θυμάστε να πεινάσατε ποτέ πάρα πολύ, αλλά για κάποιο λόγο έπρεπε να περιμένετε για να φάτε; Πώς νιώσατε;
- ☞ Πώς αισθάνεστε όταν δεν τρώτε πρωινό;
- ☞ Πώς θα αισθανόσασταν εάν δεν τρώγατε ούτε πρωινό ούτε μεσημεριανό;
- ☞ Τι θα γινόταν στο σχολείο εάν δεν είχατε πρωινό ή δεκατιανό; Πώς θα αισθανόσασταν; Θα δουλεύατε ή θα παίζατε με την ίδια ενέργεια που θα είχατε εάν είχατε φάει πρωινό;

- ☞ Εάν δεν μπορούσατε να φάτε καθόλου ή δεν τρώγατε αρκετά και αισθανόσασταν (συνεχώς) σε καθημερινή βάση έτσι, πώς πιστεύετε πως θα ήταν η ζωή σας;
- ☞ Ποιες είναι οι συνέπειες για τον ανθρώπινο οργανισμό όταν πειννάει συνέχεια;
- ☞ Πεθαίνουν οι άνθρωποι από την πείνα;
- ☞ Τι συνειρμούς πιστεύετε ότι δημιουργεί ο όρος «πείνα» σε Έλληνες που ήταν παιδιά στη διάρκεια του Β' Παγκόσμιου Πολέμου;

Ενθαρρύνουμε τους μαθητές να συγκρίνουν τους δύο τρόπους με τους οποίους χρησιμοποιήθηκε ο όρος «πείνα»: (α) *σύντομη πείνα*, η οποία πολύ πιθανό να ικανοποιηθεί και (β) *συνεχής πείνα*, μια μόνιμη κατάσταση.

Ποιες είναι οι ομοιότητες και ποιες οι διαφορές;

Δεύτερη δραστηριότητα: Εισαγωγή στα σχετικά με την πείνα δεδομένα

Δίνουμε στον κάθε μαθητή ένα φύλλο χαρτί και έναν μαρκαδόρο και τους ζητούμε να ζωγραφίσουν την εικόνα ενός ατόμου που πειννάει. Η οδηγία μας προς τους μαθητές είναι να κάνουν μια πολύ απλή εικόνα και να εργαστούν ατομικά και σιωπηλά. Δίνουμε πέντε λεπτά χρόνο για να ολοκληρώσουν τη ζωγραφιά τους.

Όταν όλοι οι μαθητές τελειώσουν τις ζωγραφιές τους, τους ζητούμε να τις κρεμάσουν ώστε να τις βλέπουν όλοι. Έπειτα τους καλούμε να περιγράψουν το πρόσωπο που ζωγράφισαν και να εξηγήσουν πώς αυτό το πρόσωπο εκφράζει συμβολικά την πείνα.

B. Χαρτογραφώντας την πείνα

Χρησιμοποιώντας τον χάρτη ζητάμε από τα παιδιά να μας πουν πού νομίζουν ότι υπάρχουν οι περισσότεροι άνθρωποι που πεινούν. Στη συνέχεια τους πληροφορούμε για τα υπάρχοντα δεδομένα.

Είναι βασικό να τονίσουμε ότι συνεχής πείνα μπορεί να υπάρχει παντού, σε όλες τις χώρες του κόσμου, ακόμη και στην Ελλάδα, αλλά η ειδοποιός διαφορά συνίσταται στο ότι μέσα από πρωτοβουλίες ιδιωτών, θεσμών ή μη κυβερνητικών οργανώσεων οι συνέπειες είναι λιγότερο καταστροφικές (π.χ. υπάρχουν τα συσσίτια των δήμων, των φιλανθρωπικών σωματείων, της εκκλησίας κ.λπ.).